

JÜRGEN
HABERMAS

Despre Constituția Europei

Un eseu

Ediție îngrijită și studiu introductiv
de Alina Bârgăoanu

Traducere de Paul Gabriel Sandu

comunicare ● **ro**

Redactor: Lucian Pricop
Coperta colecției: Lucian Pricop și Cristian Lupeanu
Tehnoredactor: Cristian Lupeanu

Jürgen Habermas
Zur Verfassung Europas. Ein Essay
© Suhrkamp Verlag Berlin 2011

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp
Verlag Berlin

Toate drepturile asupra versiunii în limba română
aparțin Editurii Comunicare.ro, 2012

SNSPA, Facultatea de Comunicare și Relații Publice
Strada Povernei 6, București
Tel./fax: (021) 313 58 95
E-mail: difuzare@comunicare.ro
www.editura.comunicare.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HABERMAS, JÜRGEN

Despre Constituția Europei: un eseu / Jürgen Habermas;
trad.: Paul Gabriel Sandu; pref.: Alina Bărgăoanu. – București:
Comunicare.ro, 2012
ISBN 978-973-711-338-2

I. Sandu, Paul Gabriel (trad.)

II. Bărgăoanu, Alina (pref.)

342.4(4)

Cuprins

Uniunea Europeană – un proiect care nu poate fi lăsat să eșueze (studiu introductiv) – Alina Bârgăoanu / 7

Cuvânt înainte / 25

Conceptul de demnitate umană și utopia realistă a drepturilor omului / 30

Criza Uniunii Europene în lumina unei constituționalizări a dreptului internațional.

Un eseu despre Constituția Europei / 61

- I. De ce abia astăzi este într-adevăr Europa un proiect constituțional / 61
- II. Uniunea Europeană între democrația transnațională și federalismul executiv post-democratic / 71
- III. De la comunitatea internațională la cea cosmopolită / 109

Anexă: Ce crede Germania despre Europa / 125

- I. După faliment. Un interviu / 126
- II. Destinul Uniunii Europene atârână de moneda Euro / 140
- III. Un pact pentru Europa sau unul împotriva ei? / 147

Addenda / 157

Criza Uniunii Europene în lumina unei constituționalizări a dreptului internațional

Un eseu despre Constituția Europei⁴⁶

I. De ce Europa este astăzi mai mult decât oricând un proiect constituțional

În timpul crizei actuale se aude adesea întrebarea, de ce ar trebui în genere să rămânem fideli Uniunii Europene și mai ales vechiului țel al unei „uniuni politice din ce în ce mai strânse”, de vreme ce motivul inițial – acela de a face imposibil un război în Europa – a dispărut în totalitate. La această întrebare există mai mult decât un singur răspuns. În cele ce urmează îmi propun să dezvolt o nouă argumentare convingătoare din perspectiva unei constituționalizări a dreptului internațional⁴⁷, care prin Kant anticipează un sistem

---

⁴⁶ Îi mulțumesc lui Armin von Bogdandy pentru ajutor, ca și lui Claudio Franzius și lui Christoph Möllers pentru sfaturile lor critice.

⁴⁷ Joachen Abr. Frowein, „Konstitutionalisierung des Völkerrechts“ [„Constituționalizarea dreptului internațional“], în, Jürgen Dicke *et al.*, *Völkerrecht und Internationales Privatrecht in einem sich globalisierenden internationalen System* [Drept internațional și drept internațional privat într-un sistem internațional aflat într-un proces de globalizare], Berichte der Deutschen Gesellschaft für Völkerrecht [Comunicările Societății Germane pentru Dreptul Internațional], vol. 39, Heidelberg, C. F. Müller, 2000, pp. 427-447. Această perspectivă este într-adevăr apropiată mai ales de dreptul german, însă ea se impune astăzi în principal din ra-

juridic cosmopolit⁴⁸, depășind cu mult *status quo*-ul: Uniunea Europeană poate fi concepută ca un pas hotărât pe drumul către o societatea globală bazată pe o constituție politică⁴⁹. Energiile proeuropene au fost pulverizate pe drumul obositor către Tratatul de la Lisabona în diferendul asupra unor astfel de întrebări privitoare la o constituție politică, însă făcând cu totul abstracție de consecințele constituționale ale „guvernului economic” avut în vedere de curând, perspec-

---

țiuni politice; cf. în această privință prefața lui Claudio Franzius, Franz C. Mayer și Jürgen Neyer (editori), *Strukturfragen der Europäischen Union [Întrebări structurale ale Uniunii Europene]*, Baden-Baden, Nomos, 2010, p. 16. În studiul său, „Between coordination and constitution. Law as German discipline“ [„Între coordinare și constituție. Dreptul ca disciplină germană“], Martti Koskenniemi oferă o analiză strălucită a contribuției germane la istoria dreptului internațional, care aruncă lumină asupra poziției proeminente a ideii unei constituționalizări a dreptului internațional în jurisprudența germană. Cf. Martti Koskenniemi, „Between coordination and constitution. International law as German discipline”, publicat în: *Redescriptions. Yearbook of Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*. [Redescriptions. Anuar de gândire politică, istorie conceptuală și teorie feminină].

⁴⁸ Pentru această interpretare a lui Kant, care privește modelul uniunii statale numai ca un pas pe drumul unei integrări mai ample a națiunilor, cf. Ulrich Thiele, „Von der Volkssouveränität zum Völker(staats)recht“ [„De la suveranitatea națiunilor la dreptul (statal) internațional“], în: Oliver Eberl (Editor), *Transnationalisierung der Volkssouveränität. Radikale Demokratie diesseits und jenseits des Staates [Transnaționalizarea suveranității națiunii. Democratie radicală dincoace și dincolo de stat]*, Stuttgart: Franz Steiner 2011, pp.175-196. Ni se spune aici că: „Acea convenție specială care, în vederea păcii eterne, transferă drepturi suverane ale statului către organe supra- sau interstatale trebuie să ia naștere dintr-o «convenție între cetățeni»“ și nu doar dintr-o convenție între guvernele suverane.

⁴⁹ M-am ocupat de mai multe ori între 1995 și 2005 cu ideea kantiană de drept civic universal; cf.: Jürgen Habermas „Kants Idee des ewigen Friedens – aus dem historischen Abstand von 200 Jahren“ [Kant și ideea păcii veșnice – de la o distanță istorică de 200 de ani],

tiva enunțată mai devreme asupra Uniunii Europene se impune din două puncte de vedere. În primul rând, dezbaterea prezentă a fost redusă la încercarea nemijlocită de soluționare a crizei bancare, monetare și a crizei datoriilor, dimensiunea sa politică fiind pierdută din vedere (1); în al doilea rând, false concepte politice blochează perspectiva asupra forței civilizatoare a procesului democratic de reglementare juridică – și, astfel, asupra promisiunii care a fost de la bun început legată de proiectul constituției europene (2).

(1) Îngustarea perspectivei dictată de economic este cu atât mai de neînțeles cu cât specialiștii par a cădea de acord în privința diagnozei profunde a crizei: Uniunii Europene îi lipsesc competențele pentru armonizarea imperativă a economiilor naționale aflate într-o discrepanță crescândă în privința competitivității lor. Pe termen scurt, această criză concentrează în mod cert întreaga atenție asupra sa⁵⁰. Dincolo de aceasta, actorii nu ar avea voie totuși să piardă din vedere eroarea fundamentală de construcție, și care nu poate fi soluționată decât pe termen mai lung, a unei uniuni monetare lipsite de competențe de conducere la nivel european. „Pactul pentru Europa” reproduce o veche gre-

---

în: *Die Einbeziehung des Anderen. Studien zur politischen Theorie [Include-rea celuilalt. Studii de teorie politică]*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1996, pp.192-236; „Hat die Konstitutionalisierung des Völkerrechts noch eine Chance?“ [„Mai are vreo șansă constituționalizarea dreptului internațional?“], în *Der gespaltene Westen [Vestul divizat]*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2004, pp.113-193; „Eine politische Verfassung für die pluralistische Weltgesellschaft?“ [„O constituție politică pentru societatea globală pluralistă?“], în *Zwischen Naturalismus und Religion*, Frankfurt am Main, Suhrkamp, 2005, pp. 324-365.

⁵⁰ Felul în care politicienii tratează această criză trădează o gravă nesiguranță în privința perspectivelor indicate de expertizele economice relevante.

șeală: angajamente lipsite de un caracter legal obligatoriu în cercul șefilor de guverne sunt fie lipsite de efecte, fie nedemocratice și trebuie de aceea înlocuite printr-o instituționalizare a hotărârilor comune⁵¹. Guvernul federal german a devenit promotorul unei desolidarizări paneuropene pentru că a refuzat prea mult timp să ia în calcul singura modalitate constructivă de ieșire din criză pe care chiar și *Frankfurter Allgemeine Zeitung* a circumscris-o între timp prin expresia laconică „Mai multă Europa”. Tuturor celor care au luat parte la guvernare le-a lipsit până acum curajul, s-au frământat neajutorați în fața dilemei între imperativul marilor bănci și al agențiilor de rating, pe de o parte, și teama de pierderea amenințătoare a legitimității față de propriile popoare frustrate, pe de altă parte. Metoda pașilor mici aplicată fără discernământ demască eroarea unei perspective mai ample.

De când timpul „capitalismului reglementat” [*embedded capitalism*] a trecut și piețele globalizate au îndepărtat politicul din această zonă, statelor OECD le este din ce în ce mai greu să stimuleze creșterea economică și să se îngrijească în același timp atât pentru o distribuire a veniturilor cât de cât corectă, cât și pentru siguranța socială. După liberalizarea cursurilor de schimb, aceste state au redus temporar problema respectivă prin acceptarea inflației; când această politică a generat costuri sociale prea mari, au ales drept soluție alternativă la această problemă finanțarea progresivă a bugetelor publice. Tendințele demonstrate statistic ale ultimelor două decenii arată însă că, în cele mai multe state OECD, inegalitatea socială și nesiguranța economică s-au accentuat, deși guvernele și-au acoperit necesarul de legitimitate cu datorii suverane care au crescut într-un ritm alert. Criza financiară care durează din 2008 a blocat acum și

---

⁵¹ Cf. articolul meu „Un pact pentru Europa sau împotriva ei?” (pp. 120-129) din acest volum.

mecanismul de îndatorare a statului. Și deocamdată nu se poate prevedea cum vor putea fi reconciliate pe termen lung politicile de austeritate [*austerity policies*], în orice caz dificil de impus în politica internă, cu păstrarea unui nivel suportabil din punct de vedere social. Revoltele tineretului din Spania și din Marea Britanie atrag atenția asupra periclitării păcii sociale.

În aceste circumstanțe, dezechilibrul dintre imperativele piețelor și puterea normativă a politicului a fost recunoscută drept adevărata provocare. Un „guvern economic”, avut vag în vedere în zona „Euro”, ar trebui să confere o nouă forță pactului de stabilitate de mult depășit de situație. Jean-Claude Trichet cere un minister de finanțe comun al zonei „Euro”, fără a aminti totuși de parlamentarizarea respectivei politici financiare la fel de indicată în acest caz – și fără să țină deloc seama de faptul că paleta politicilor relevante pentru competitivitate trece cu mult dincolo de politica fiscală, ajungând până în miezul dreptului parlamentelor naționale de a stabili bugetul. Această discuție arată totuși că viclenia rațiunii – sau a lipsei de rațiune – economice a readus chestiunea viitorului Europei pe agenda politică. Wolfgang Schäuble, ultimul politician cu „profil european” din cabinetul Merkel, știe că un transfer de competențe de la nivelul național către cel european ridică semne de întrebare cu privire la legitimitatea democratică a unui astfel de demers. Însă, o alegere directă a unui președinte al Uniunii Europene, pe care el o aduce de mult în discuție, nu ar fi nimic altceva decât pretextul pentru consolidarea – tot de natură tehnocrată – a unui Consiliu European cu rol central, ale cărui hotărâri informale ar eluda tratatele.

Acest tip special de federalism executiv care circulă în acest moment⁵² oglindește teama elitelor politice de a trans-

---

⁵² Stefan Oeter folosește această expresie în articolul său „Föderalismus und Demokratie“ [„Federalism și democrație”] (în: Armin von Bogdandy și Jürgen Bast (Editori), *Europäisches Verfassungsrecht. Theo-*